

„Anyám visszaküldte a leveleimet kijavítva”

Patat Bence interjúja Kovacsics Ádámmal

A Balassi Műfordítói Nagydíjat 2017-ben elsőként Adan Kovacsicsnak, azaz Kovacsics Ádámnak ítélték oda, aki több mint harminc éve fordít magyar és német nyelvű irodalmat spanyolra. Chilében született, Ausztriában érettségizett, 1980-tól Katalóniában él. Csaknem ötven kötetet ültetett át spanyolra, például Bartis Attila, Esterházy Péter, Földényi F. László, Hamvas Béla, Kertész Imre, Konrád György, Krasznahorkai László, Nádas Péter és Spiró György műveit, sok egyéb mellett. A Balassi-díjon kívül a Pro Cultura Hungarica birtokosa is.

► **Mára igen komoly lista áll össze a fordításaiból, de kezdjük talán az elején: Chilében született, és tízéves koráig ott is nevelkedett. Milyen volt az '50-es, '60-as években Chilében magyarnak lenni?**

✓ Érdekes volt. Nem nagyon éreztem magam magyarnak. A szüleim igen, de én kevésbé. Otthon magyarul beszéltünk. A családi körben, a barátok között sok magyar volt. Én spanyol nyelvű iskolába jártam, a barátaim helyiek voltak, és nagyon benne voltam a helyi életben. Emlékszem, hogy például amikor a szüleimmel mindennap együtt utaztunk, én az iskolába, ők a munkába, nem akartam mellettük ülni, mert ők magyarul beszéltek, én pedig inkább a chilei közeghez akartam tartozni. A magyar családi barátok gyerekeivel is spanyolul beszéltünk. Sőt, a húgommal is spanyolul beszéltem, ami a mai napig így van. Ő Kolumbiában él. A szüleimmel mindig magyarul kommunikáltunk.

► **Azért mégiscsak jól megtanult magyarul, hiszen jó néhány magyar könyvet is lefordított spanyolra.**

✓ Miután az egész család Ausztriába települt át, tizennégy évesen Bécsből ide költöztem, Spanyolországba. Anyám mindig magyarul írt nekem, én magyarul válaszoltam, ő pedig visszaküldte a leveleimet kijavítva. Voltak időszakok, amikor a magyar nyelvvel nagyon laza volt a kapcsolat, például amikor Spanyolországba jöttem, éveken keresztül senkivel sem beszéltem magyarul.

► **Honnan jött az indíttatás, hogy a magyar irodalommal foglalkozzon?**

✓ Erre két dolgot mondhatok. Egyrészt apám otthon nagyon sokat olvasott, szép könyvtára volt, sok magyar könyvvel, mindenholnan beszerezte őket, ahonnan tudta. Olvasta a könyveket, ahogy én is, és így kerültem kapcsolatba az irodalommal, ezen belül a magyar irodalommal is. Másrészt volt egy pillanat, amikor a spanyol kiadók elkezdtek érdeklődni a magyar irodalom iránt, felvették velem a kapcsolatot, tudván, hogy beszélek magyarul, és németről már fordítottam. Így kezdődött. Aztán jött a rendszerváltás, és kezdtem többet járni Magyarországra. Egyes írók különösen érdekelték, például Kertész Imre, akinek nagyon nagy szerepe volt az én szellemi életemben, vagy akár Krasznahorkai és Földényi. Őket mindig olvastam és fordítottam is.

► **Önnek mint fordítónak mennyire volt szerepe abban, hogy milyen könyveket fordítottak le spanyolra?**

✓ Bizonyos esetekben volt, például a '90-es évek végén Kertész Imrét én javasoltam kiadóknak. Ezt követően jelent meg az első fordításom, a *Holocaust mint kul-*

túra című esszékötet. Majd egy másik kiadóval, az Acantiladóval kapcsolatba kerülve is én javasoltam Kertészt. A *Sorstalanság* már létezett spanyolul, Xantus Judit fordításában, de a többi mind én fordítottam.

➤ **Azok a kiadók, amelyek magyar könyveket jelentetnek meg, jellemzően kisebbek, vagy inkább nagyobbak? Vannak olyanok, amelyeket kifejezetten érdekel a magyar irodalom?**

➤ Inkább kis és közép nagyságú kiadók – a legnagyobbak nem, ők csak a számokat nézik. Ezeket a kis és közepes kiadókat sem egyedül a magyar irodalom, hanem általánosságban a közép- és kelet-európai irodalom érdekli. Az Acantilado nagyon fontos szerepet játszik e téren. A régi vezetője, Jaime Vallcorba kezdte el kiadni például a magyar, a lengyel, a cseh, a szerb irodalmat. Sajnos már nem él. Ez azért is volt fontos tevékenység, mert Spanyolországban addig nem mutatkozott nagy érdeklődés ezen irodalmak iránt.

➤ **Nem ismerem a globális spanyol nyelvű könyvpiac működését, mennyire átjárható például a spanyolországi és a dél-amerikai könyvkiadás és -kereskedelem? Amit, mondjuk, Spanyolországban jelentetnek meg, azt olvassák-e Kolumbiában vagy Bolíviában, és fordítva?**

➤ Igen is, és nem is. Lehetne jobb ez a viszony. A spanyol könyvek Dél-Amerikában nagyon drágák. És úgy tudom, a könyvpiac nem egyszerű. De akit érdekel valami, az valahogy hozzájut. Tudom, hogy ez működik Mexikóban, Chilében és Argentínában, a nagyobb országokban, és a jelentős irodalommal rendelkező Uruguayban, Peruban és Kolumbiában is. Vannak olvasók. Nem tudom, hogy tudják megfizetni a könyveket. Argentínában, Buenos-Airesben magam is láttam, mennyire drágák Kertész vagy Krasznahorkai regényei. Nem mindenki engedhet meg magának ilyesmit. De kaphatók. És bizonyára feketepiac is van.

➤ **Akkor inkább az a jellemző, hogy Spanyolországban adnak ki ilyen könyveket, és azokat terjesztik a többi spanyol nyelvű országban? Vagy létezik, mondjuk, olyan argentin kiadó, amelyik magyar könyveket jelentet meg?**

➤ Tudok róla, hogy egy argentin kiadó Krasznahorkai valamelyik könyvét tervezi kiadni. Kertész műveit, amelyeket én fordítottam, a szerződés szerint az egész spanyol nyelvű területen értékesíthetik.

➤ **Kik a legismertebb magyar szerzők a spanyol nyelvterületen, akár a régiek, akár a maiak közül?**

➤ A *Pál utcai fiúkat* valamennyire ismerik, már több fordítás is létezik. A legismertebb és legfontosabb magyar szerző viszont Márai. Ha bárkivel beszélek, és megtudja, hogy magyar irodalmat fordítok, akkor rögtön Márai neve merül fel. Ő volt az első nagy kapu, amelyen keresztül a spanyol kiadók és olvasók elkezdtek érdeklődni a magyar irodalom iránt. Persze Kertész Imre nevét is ismerik, nyilván a Nobel-díj miatt. És más nevek is forognak, mindig találkozom olyanokkal, akik például Bodor Ádámot dicsérik. És Krasznahorkait is meg kell említeni. Nem hatalmas az olvasótábora, de stabil, ahogy mindenütt, Amerikában is. Ők folyton várják az újabb regényeket.

➤ **Élő szerzők esetében a műfordítónak lehetősége van kapcsolatba lépni velük. Fordítási kérdések kapcsán vagy más okból ön keresi velük a kontaktust?**

➤ Kertészt, Konrádot és Esterházyt sokat fordítottam, és mindegyikükkel kapcsolatba is kerültem. Kertésszel hosszú és kifejezetten jó kapcsolatom volt. Krasznahorkaival mind a mai napig sokszor kommunikálunk. Tapasztalatom szerint a szerzők mindig rögtön válaszolnak a kérdésekre. És ahogy Kertész mondta, a spanyol nyelv a lényeg. A döntés az enyém, mert a döntésnek a spanyol nyelvből kell kiindulnia. És ez így van jól. Hallottam például amerikai szerzőkről, akik tudnak

spanyolul, és beleszólnak a fordításba, és aztán valahogy nem működik a dolog. De ilyen velem soha nem történt, a szerzők nekem mindig segítettek, és most is segítenek. Összeírok egy kis listát kérdésekkel Krasznahorkainak, aztán telefonon megbeszéljük. Ha lehet, találkozunk is Magyarországon. Krasznahorkaival legutóbb Marrakesben találkoztunk, a Formentor-díj átadásán, ahol a szerző és a fordító is jelen volt.

► **Tud-e említeni gyakran előforduló, általános fordítási problémákat? Létezik-e olyasmi, amit nem lehet lefordítani?**

☑ Konkrét példa most nem jut eszembe. Sokszor megfordult a fejemben, hogy egyszer összeállítok egy ilyen listát, mert a németben és a magyarban is vannak dolgok, amiket nem lehet lefordítani, vagy nagyon nehéz. Ugyanakkor az is igaz, hogy végső soron mindent le lehet fordítani, nem szabad feladni. Mindig van megoldás. Emellett pedig a szöveg egésze a fontos, nem egy-egy apró részlet. Számomra a legfontosabb a szöveg zenéje. Kertész is ezt mondta, és általában azoktól az íróktól szeretek fordítani, akik inkább egy univerzális gondolkodás vagy nyelv felé tartanak, és nem az apróságokkal foglalkoznak. És hát azért jó nagy írókat fordítani, mert jól írnak. Ami megkönnyíti a fordítást.

► **Van, amire különösen büszke a fordításai közül?**

☑ Igen, van egy saját kis ranglistám. Úgy érzem, hogy például Kertész Imre *Kaddisán* fordítása jól sikerült. A legutóbbi Krasznahorkait, a *Báró Wenckheim hazatér*-t egy nehéz időszakban, a pandémia alatt fordítottam, és amikor olvastam róla, örültem, hogy jól sikerült. Bodor Ádám szövegeinél pedig úgy éreztem, hogy a nyelvezete valahogy egybeesik az enyémmel, hogy azt a nyelvet spanyolul jól ki tudom fejezni.

► **Mennyire jellemző, hogy a műfordításokkal foglalkozik például a sajtó, a kritikusok vagy bloggerek? Van-e visszhangja a könyveknek a fordítás tekintetében?**

☑ Az internetet kevésbé figyelem, de amikor magyar művek, például Kertész, Bodor, Esterházy vagy Földényi könyvei megjelennek fordításban, az újságok mindig írnak róluk. Szoktam kapni e-maileket olyanoktól, akik olvassák például Kertész könyveit, akár Dél-Amerikában, örülnek a fordításoknak, és érdeklődnek a várható újabb könyvekről.

► **Különböző műfordítói díjakban is részesült, Bodor Ádám *Sinistra körzeté*-nek fordításáért a spanyol Angel Crespo-díjat kapta meg, és alapítása után elsőként önnek ítelték meg a Balassi-díjat. Ezek is fontos elismerések egy műfordítónak.**

☑ Igen, a Balassi-díj azért is fontos volt nekem, mert arra gondoltam, hogy a szüleim 1948 végén hagyták el Magyarországot, és aztán visszajön a fiuk, és kap egy díjat. Szegények akkor már nem éltek, de nagyon különös érzés volt.

► **Németből is dolgozó műfordítóként más díjakat is kapott, egy spanyol nemzeti fordítói díjat, egy osztrák nemzeti díjat, és Németországban is komoly jutalomban részesült. Ha a spanyol nyelvterületet nézzük, hogy látja, mennyire becsülik meg a műfordítókat, akár az állam, akár a kiadók?**

☑ Állami részről nem beszélhetünk. A kiadókkal pedig küzdeni kell, tizenöt éve alig emelkedtek a honoráriumok, sőt, olyanokról is tudunk, akik kevesebbet keresnek, mint akkor. A magyar könyvek esetében a finanszírozás egy része Magyarországról érkezik, de ez általában nem hatalmas összeg. A kiadóknak azért valamennyire segít.

► **Most éppen min dolgozik?**

☑ Krasznahorkai *Herscht 07769* című kötetét fordítom, a közepén tartok. Jól haladok vele. Örülök neki, mert nem könnyű, de szépen folyik. A következő Földényitől *A guillotine hosszú árnyéka* lesz, ami nemrég jelent meg. Utána egy osztrák könyv-

vet fogok fordítani. Mindig van mit csinálni, de most már lassabban haladok. És persze írok is. Esszéket és elbeszéléseket, sokszor hibrid formában, spanyolul.

▼ **Jelent meg bármilyen írása magyar fordításban?**

✔ Sajnos nem. A legismertebb könyvem címe *Háború és nyelv*. Érdekes könyv. Ed-dig két kiadása volt, most lesz egy harmadik. A téma ugyanis sajnos mindig aktuális. Érdekes, hogy én mint fordító egyáltalán nem foglalkoztam azzal, hogy az írásaimat más nyelvre is lefordítsák. Lehet, hogy kellett volna, de nem tettem. Jól ismerek több spanyolból dolgozó magyar fordítót, és volt is szó róla, hogy lefordítanák, de aztán nem került rá sor.

▼ **Ha már szóba hozta a többi fordítót, meséljen a spanyolra fordítókkal való kapcsolatáról, és hogy miként vesz részt az utánpótlás nevelésében.**

✔ Ennek története van. Xantus Judit kezdett el szemináriumokat tartani a balatonfüredi Fordítóházban, és megkért, hogy én is vegyek részt benne. Engem akkoriban nem annyira érdekelt, de aztán Judit halála után, 2003-tól átvettem tőle, és évről évre csináltam, az utolsó pár évet leszámítva. Továbbra is kapcsolatban vagyok a szervezőkkel és a fordítókkal is, és például ha valamit nem tudok elvállalni, ajánlok fiatalabb kollégákat. Van egy kisebb csoport, akik magyarról spanyolra fordítanak, és most, hogy némi szünet után Barcelonában és Madridban újra dolgozik magyar lektor, lehet magyarul tanulni, és bízunk benne, hogy lesz utánpótlás.

PÁCSÉR LÁSZLÓ, Horizont 02., 2021, akril, vászon, 70x50 cm